



РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Иво Георгиев Янев

За дисертационния труд на

Редовния докторант **Пламен Анатолиев Михайлов,**

на тема

„БЪЛГАРСКИТЕ СВЕТИИ И МАНАСТИРИ В ПОКЛОННИЧЕСКО-ПРОСВЕТНАТА ДЕЙНОСТ СРЕД МЛАДЕЖТА “

по направление 2.4. Религия и теология (Християнско поклонничество)

с научен ръководител **проф. д-р Павел Павлов**

1. Данни за процедурата

Настоящата процедура е открита след решение на Факултетния съвет на Богословски факултет 20.06.2024 г., протокол № 15 и заповед № РД 38-347/02.07.2024 г. На първото си заседание, проведено на 16.07.2024 г., научното жури в състав: проф. д-р Александър Омерчевски, проф. прот. д-р Людмил Малев, проф. д-рфн Нина Димитрова, проф. д-рфн Валентин Канавров и доц. д-р Иво Янев, установи, че процедурата е организирана при спазване на всички законови изисквания. След проведени разисквания, за председател на научното жури беше избран проф. д-р Александър Омерчевски, а за рецензенти проф. прот. д-р Людмил Малев и доц. д-р Иво Янев. На останалите членове е възложено да изготвят писмени становища. Като срок за предаване на рецензии и становища беше определен 03.10.2024 г., а дата за открито заседание на научното жури и публична защита – 18.10.2024 г. – петък от



13.00 ч. Всички срокове по процедурата са спазени коректно. Смятам, че процедурата е спазена, не констатирам нарушения по нейното провеждане. Всички документи са налице. Обемът и видът на изследването съответстват на изискванията на Правилника за придобиване на научни степени на СУ, както и на законовите разпоредби, регулиращи процедурата.

2. Данни за дисертанта

През юни 2003 Пламен Михайлов завършва Софийска математическа гимназия „Паисий Хилендарски“, юли 2008 „Компютърна техника и технологии“ в Технологично училище „Електронни системи“ към Технически университет, юли 2014 придобива бакалавърска степен „Инженерен дизайн“, Технически университет, октомври 2018 МП „Религия и образование“ на Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. В периода юли 2020-2023 е редовен докторант към катедра „Историческо богословие“, когато след изпълнение на индивидуалния си план е отчислен с право на защита. Успешно премина процедурите на вътрешното обсъждане в катедрата и за антиплагиатство. От юли 2019 е главен редактор на официалната интернет страница на Софийската св. митрополия, редактира сп. „Епархийски глас“, организира дейността на едноименното радио на Софийска митрополия и т.н.

3. Данни за дисертацията и автореферата

Представената докторска дисертация на тема **„Българските светии и манастири в поклонническо-просветната дейност сред младежта“** на дисертант П. Михайлов е в обем от 206 страници, 401 бележки под черта, 151 цитирани издания, от които: 14 извори, 75 научна литература, 62 интернет ресурси и има следната структура: **съдържание, съкращения, предговор, увод, две части, заключение, използвана литература и приложения** Дисертацията е написана на добър книжовен и академичен език, авторът добре е запознат и коректно употребява терминологията на историческото богословие, както и на прицърковното религиозно образование у нас.

В **Предговора** авторът посочва причината да се заема с разработването на тази тема, както и благодарност към научния ръководител, а също и към неговите близки.

В **Увода** са посочени **актуалността** на темата – констатацията на автора: „За съжаление в българското съвремие организираната и регулярна поклонническо-просветна дейност сред младежта е твърде рядко срещано явление.“ (9). Основната **цел** на съчинението е „подпомагане православно вероучение на подрастващите чрез методики и материали за поклонническо-просветна дейност, свързана с българските светии и манастири“ (10-11). Основните **задачи**, които според мен са успешно изпълнени са: – изготвяне на хронологичен списък с утвърдени български светии под формата на именник, с датите на честването им в църковния календар; – извеждане на основни данни за всеки светец, свързани с поклонническо-просветната дейност – хронология и местоположения на най-характерните моменти от житието му, както и храмове на негово име; – подбор на манастири, най-пряко свързани с описаните български светии, с основни данни за духовно-просветната дейност във всеки от тях; – анализ на съвременни методи за представяне на вероучителните истини и за изграждане на православен светоглед сред подрастващите; – внедряване на изследваните данни в разнообразни духовно-просветни материали, насочени към младежта; – изготвяне на интерактивна карта, настолна образователна игра, разкази и др.; – изготвяне на годишна програма за поклонническо-просветна дейност за подрастващи, свързана с българските светии (11). **Обект** на дисертацията са избрани 70 светии с данни за български произход (четири от тях са групови мъченичества), които са утвърдени за честване от Българската православна църква и са почитани по българските земи (12). **Предмет** на анализ на изследваната тема и синтез в тази връзка е информацията, която ги свързва с конкретни географски местоположения и ги поставя в хронологически рамки, за да послужи за подпомагане на поклонническата дейност (12). **Хронологически граници** са периодите на Първо българско царство (681–1018 г.); византийско владичество (1018–1185 г.); Второ българско царство (1185–1396 г.); османско робство (1396–1878 г.) (14). В труда са

използвани следните **методи за научно изследване**: Емпирични методи: ретроспекция – изследване на историческото развитие, методика и материали за поклонничество и вероучение в разглежданите манастири; научни наблюдения – изследване на приложимостта сред младежта на съществуващи материали, методи и добри практики за поклонническо-просветна дейност. Теоретични методи: анализ – идентифициране на конкретни характеристики на разглежданите светии и манастири във връзка с темата; синтез – обединяване на анализирания данни за светиите и манастирите с приложно-практична цел; мисловен експеримент – систематизирано обмисляне на евентуалните ползи от предложените програми и материали (14-15). Представени са **основните автори и изследвания работили по темата**. Интересна е частта **приложимост на труда**: прилагане на предложените материали в часовете по религия-Православие, история и цивилизации, в богословските дисциплини; прилагане на предложените методики, програми и материали в поклонническо-просветни центрове и инициативи; провеждане на беседи за българските светии към енорийски и други обучителни центрове, в часовете по вероучение и на летни лагери въз основата на систематизираните в разработката данни; провеждане на представяния в общообразователни и висши учебни заведения за предложените поклонническо-просветни дейности, свързани с българските светии; издаване на рекламни печатни материали за българските манастири; издаване на печатни географски карти и албуми за местата, свързани с българските светии; издаване на книги с творчески разкази за българските светии; изготвяне на медийни проекти и предавания за българските светии и манастири; изработка на мобилни приложения и интерактивни GPS-карти за стимулиране на индивидуалното поклонничество, свързано с българските светии и манастири; изработка на образователни настолни игри за българските светии и манастири, и др. (17-18).

В **Първа част** озаглавена „Почит към българските светци“, докторант Михайлов представя на нашето внимание житията на 70 почитани у нас светци през Първото българско царство, Византийското робство, Второ Българско царство и Османското

иго, с предложени места за поклонничество, свързани със съответните светци, което е показателно за почитта на народа ни към тях. Анализирани и синтезирани са данните за хронологията и за наличните географски местоположения, свързани с живота им и с почитта към тях – рождение, пострижение, подвижничество, ръкоположение, служение, мъченичество или успение, св. мощи, храмове и манастири в тяхна чест.

Втора част „Катехизация чрез поклонничество“ е посветена на представяне на вероучителната и просветната дейност, развивана в най-пряко свързаните с посочените светци български манастири. Проучени са 22 монашески обители, за които са описани основни данни за тяхното местоположение и историческо развитие, както и информация за наличието на обучителни школи, за книжовните дейци и библиотеките в манастирите. Изследвани са основни принципи на религиозните възгледи, вероучителни подходи в учебна и в църковна среда, като тук са представени две съвременни нам училище – към Ловчанската св. митрополия и към Видинската св. митрополия, които са важен пример за даване на реално християнско образование в училище, като изключим предмета „Религия-Православие“. Посочени са използваните в исторически план помощни материали по отношение на вероучение и поклонничество, както и съвременни добри практики в областта на поклонничеството и духовната просвета. Според автора, въз основа на представените подходи: „...се извеждат основни насоки, които да направят поклонническо-просветните инициативи обективно приложими към целевата възрастова група и да ги подтикнат към възцърковяване и богоуподобяване.“ (152).

В Заключението на дисертационния труд докторантът е направил обобщение на цялото изследване във връзка с поставените задачи, а именно да се преодолее слабото познаване на българските светии и наследството, което те оставят по българските земи; неразбирането значението на монашеския живот и намаляването на желаещите да живеят такъв живот, води до липсата на такива духовни средища, а от там и липсата на монашески пример, който е пример за духовен живот на всички християни; представени са, макар и редки, добри практики на младежко

поклонничество. Според автора изследването „е основно с приложно-практическа функция в областта на християнското поклонничество... Целта е чрез резултатите от изследването да се разработят подходящи поклоннически пособия и методи, с които да бъде запълнена една значителна празнина в обществото ни по отношение на младежката духовно-просветна дейност и запознаването на подрастващите с най-значимите личности в българската църковна история.“ (153).

Приложенията са важен приложен материал за целите на дисертацията. Те са шест на брой – три от тях с местоположенията на храмове, посветени на български светии; предложения за правилата на настолна образователна игра, за художествен разказ по темата и визуализации на разработената интерактивна карта, която заема особено важно място като неразделна част от дисертационното съчинение.

Авторефератът отговаря на съдържанието на основния текст, но смятам, че е твърде кратък и схематичен, би могло по-добре да представи дисертационното изследване, каквато е неговата основна цел.

Препоръки и коментари

Забелязват се някои правописни и технически грешки, които са лесно отстраними. Когато авторът разглежда Рилската школа започва с манастира в с. Скрино и описва съвременната му дейност, която според мен пряко не е свързана с Риломанастирската школа, въпреки, че е част от паметта на нейния създател и духовен покровител – св. Йоан Рилски (91), както казах и на защитата пред първичното звено, ако тази информация е важна за автора, може да се намери някакъв друг начин тя да се вмъкне в текста. Към историята на Черепишкия манастир според мен е хубаво да се спомене някаква кратка информация за свещеническото манастирско училище, открито през 1920 г., през 1928 г. станало църковно-певческо, а през 1938 г. прераснало Пастирско-богословски институт, който съществува до преместването на Семинариите там през септември 1950.

4. Научните приноси

Приемам самооценката на научните приноси, постигнати по време на изследването и формулирани в представената от дисертанта справка в автореферата.

5. Публикации

По темата на дисертационния си труд са представени четири научни публикации, които са с необходимата научна стойност и са свързани с темата на дисертационния труд и отговарят на минималните национални изисквания по чл. 26, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ и чл. 24 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

6. Заключение

Обобщената ми оценка за дисертационния труд, автореферата, научните публикации, както и посочените от дисертанта научни приноси е изцяло положителна. Затова предлагам на почитаемото Научно жури да гласува за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в Научна област: 2. Хуманитарни науки; Професионално направление: 2.4. Религия и теология; Научна специалност (Християнско поклонничество) на Пламен Анатолиев Михайлов.

София,

26.09.2024 г.

(доц. д-р Иво Янев)